

Т.О.Шатунова,

Східноукраїнський національний університет ім. В.Даля,
м. Луганськ

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

На основі аналізу наукових публікацій, літературних джерел та навчальних посібників розглянуті такі поняття, як “економічна діагностика”, “діагностика економічного стану промислового підприємства”. Наведені існуючі підходи до визначення цих понять та розкрита їх сутність.

On the basis of scientific articles, literature sources and books such notions like “economical diagnostics”, “diagnostics of industrial enterprise economical state” have been considered. The existing approaches to determination these concepts have been presented and their essence has been revealed.

Проблема економічної діагностики відноситься до числа малодосліджених у вітчизняній економічній науці. Найчастіше економічну діагностику пов'язують з діагностикою лише фінансового стану підприємства. Активного розвитку діагностика як самостійний напрямок набула тільки останнім часом. Водночас, завдяки дослідженням у галузі теорії штучного інтелекту й інформації, експертних систем, теорії вірогідності і статистичних рішень, математичній статистиці, статистичній теорії розпізнавання, а також накопиченому досвіду діагностичної діяльності у медико-біологічних та технічних науках діагностика вивчалась самостійно як особливий пізнавальний процес. На даному етапі розвитку теорії і практики економічної діагностики потрібна конкретизація проблемних аспектів, дослідженню одного з яких (а саме сутності поняття) присвячена стаття.

Теоретичні та методологічні основи економічної діагностики були започатковані в працях вітчизняних і зарубіжних економістів О.Г.Дмитрієвої, Є.М.Короткова, А.І.Муравйова, В.Ш.Рапопорта. Питанням вдосконалення методів аналізу та діагностики в процесі управління підприємством присвячено увагу в працях таких вітчизняних та іноземних вчених, як: І. Бланк, Т. Берднікова, А. Вартанов, В. Герасимчук, А. Градов, П. Єгоров, В. Забродський, М. Кізім, В. Ковальов, Е. Коротков, Ю. Лисенко, Б. Літвак, О. Муравйов, О. Олексюк, О. Орлов, В. Рапопорт, В. Русак, Н. Русак, Г. Савицька, В. Савчук, З. Соколовська, О. Стоянова, І. Фаріон, М. Чумаченко, Г. Швиданенко, А. Шеремет та ін.

Значний внесок у дослідження проблеми діагностики управління фінансової діяльності підприємства зробили вітчизняні й зарубіжні вчені: Т.Б.Бердникова, Я.Г.Берсуцький, І.О.Бланк, О.С.Вартанов, О.П.Градов, П.В.Єгоров, В.В.Ковальов, Е.М.Коротков, Б.Г.Литвак, Ю.Г.Лисенко, Г.В.Савицька, Н.Г.Чумаченко, А.Д.Шеремет, Дж.Ван Хорн, Б.Коласс, Т.Пітерс, Р.Уотерман та інші. Однак проведені дослідження засвідчили, що в науковій літературі розкриваються тільки окремі аспекти діагностики, причому найчастіше діагностика визначається як напрямок економічного аналізу, що значною мірою звужує цільову спрямованість і сферу її дії.

Вагомий внесок у дослідження економіки підприємства в умовах кризи та в теорію антикризового управління зробили такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: Е.Альтман, С.Г.Беляєв, І.А.Бланк, І.П.Булєєв, В.О.Василенко, А.П.Градов, В.С.Загорський, Г.П.Іванов, В.В.Козик, О.Є.Кузьмін, Е.М.Коротков, В.І.Кошкін, Л.О.Лігоненко, Й.М.Петрович, Л.Планкетт, В.С.Пономаренко, А.Н.Пушкар, О.О.Терещенко, О.М.Тридід, М.І.Туган-Барановський, Е.А.Уткін, А.Д.Чернявський, А.М.Штангрет та інші. У працях названих авторів значну увагу приділено питанням ефективності та безпеки роботи підприємства, розробки теорії і практики діагностування кризового стану та загрози банкрутства підприємства.

Окремі теоретичні питання діагностики підприємницького ризику висвітлюються в працях відомих учених Д.Аакера, І.Ансоффа, І.Бланка, В.Буянова, О.Градова, В.Герасимчука, П.Дойля, П.Друкера, Е.Короткова, Б.Кузина, М.Лапусти, Р.Мертсона, І.Мазура, Г.Мінцберга, М.Портера, А.Рекитара, А.Томпсона, В.Федоренко та ін.

Різноманітні аспекти проблеми оцінки, аналізу, діагностування і прогнозування стійкості розвитку регіонів висвітлені у наукових працях вітчизняних вчених Б.І.Адамова, О.М.Алимова, О.І.Амоші, В.Н.Амітана, Б.В.Буркинського, В.М.Василенка, З.В.Герасимчука, Б.М.Данилишина, М.І.Долішнього, А.О.Єпіфанова, Є.П.Качана, Б.Т.Кляненка, В.П.Кузьменка, І.І.Лукінова, Ю.В.Макогона, В.К.Мамутова, В.В.Онікієнка, В.А.Поповкіна, М.Д.Прокопенка, Л.А.Савельєва, В.М.Степанова,

Л.Г.Червоної, М.Г.Чумаченка, М.М.Якубовського.

Окремі питання вдосконалення методів аналізу та діагностики в процесі управління діяльністю підприємства розглядаються в працях зарубіжних та вітчизняних вчених: M.Bartoli, St.Beer, G.Brown, В.Meunier-Rocher, J.-P.Thibaut, М.І.Баканова, О.С.Вартанова, О.І.Гадзевич, В.Г.Герасимчука, М.М.Глазова, В.В.Ковальова, А.І.Кравченко, Є.В.Мниха, О.І.Муравйова, Н.М.Погостинської, В.Ш.Рапопорта, З.М.Соколовської, О.С.Стоянової, А.Д.Шеремета, Г.О.Швиданенко, О.І.Олексюк.

У дослідженнях цих та інших авторів представлені різноманітні підходи, що стосуються сутності та різновидів понять «економічна діагностика» підприємства, діагностика фінансово-економічного стану підприємства. Слід відзначити також, що у більшості цих праць розглядаються лише окремі аспекти діагностики, яку часто визначають лише як напрямок економічного аналізу, що значно зменшує її значення та обмежує сферу застосування. При цьому потрібно підкреслити відсутність єдиної точки зору щодо методології та методики проведення діагностики, тобто невизначеність комплексу основних методів та прийомів її реалізації. Аналіз підходів до проблематики діагностики свідчить про різні точки зору і трактування цього поняття. Тому метою роботи є дослідження етимології та сутності поняття «економічна діагностика», що в свою чергу, на нашу думку, потребує аналізу поняття «діагностика» взагалі.

Отже, проблему діагностики стану підприємства слід віднести до числа актуальних у вітчизняній економічній та управлінській науці. Неоднозначність теоретичних положень та недостатність відповідних практичних розробок у цій галузі вказують на потребу у комплексному дослідженні теоретико-методологічних засад даної проблеми, що обумовило вибір теми.

Звернемося до етимологічного складу слова «діагностика». Словник іншомовних слів дає таке трактування цього терміну: діагностика (від грец. – здатний розпізнавати) – процес розпізнавання хвороби й визначення її; наука про методи встановлення діагнозу. Термін діагноз (diagnosis) складається з dia- «через (щось), засіб, через який здійснюється дія», та gnosis – «знання» і буквально означає «через знання», розпізнавання [1, с.58]. У медицині діагностика – це 1) наука про

розпізнавання, мистецтво ставити правильні діагнози, наука про ознаки хвороб, методи та принципи постановки діагнозу; 2) увесь процес дослідження хворого, спостережень і аналітичних оцінок лікаря для визначення хвороби та стану хворого [2, с.352].

В існуючій нормативній дисципліні економічна діагностика підприємства – це комплексний аналіз та оцінка економічних показників роботи підприємства на основі вивчення окремих результатів, неповної інформації з метою виявлення можливих перспектив його розвитку та наслідків поточних управлінських рішень. Діагностика кризового стану підприємства – це приймання двох альтернативного рішення про наявність або відсутність кризового стану на підприємстві, виходячи з кількісних характеристик його діяльності [3,с.15].

А.С.Вартанов розглядає діагностику як складову частину комплексного економічного аналізу, яка охоплює насамперед оцінювання результативності управлінських рішень, що приймаються [4, с.3]. У сучасному економічному словнику зазначається, що економічна діагностика – аналіз і оцінка економічних показників роботи підприємства на основі вивчення окремих результатів, неповної інформації [5, с.394]. В.Д.Шапіро та ін. не ідентифікують діагностику з економічним аналізом: «Діагностика покликана виявити та зрозуміти проблеми компанії, її слабкі та сильні сторони, місце компанії на ринку та серед конкурентів» [6, с.160], але при описанні процедур діагностики вказують, що вона об'єднує декілька видів аналізу і оцінок.

З визначенням економічної діагностики як окремої аналітичної науки виділяються діагностика фінансового стану [7, 11, 24, 25] і діагностика банкрутства [8, 9, 12, 15]. Дані напрямки економічної роботи припускають цільову направленість на дослідження спеціального набору параметрів фінансової сфери діяльності підприємства. Діагностика управління фінансовою діяльністю підприємства становить комплексний процес виявлення, аналізу, усунення і прогнозування появи проблем підприємства з позицій його основних напрямків і управлінського циклу в розрізі функціональних підсистем з метою підвищення ефективності

управління підприємством у цілому [11]. О.Б.Андрушко розглядає діагностику кризового стану та загрози банкрутства як систему ретроспективного, оперативного і перспективного цільового аналізу, спрямованого на виявлення ознак кризового стану підприємства, оцінку загрози його банкрутства та можливостей подолання кризи [12]. Стратегічна діагностика розглядається як етап процесу стратегічного управління, що передує стратегічному аналізу, визначає його напрями й обсяг [13].

У дослідженні [26] для розкриття сутності діагностики стосовно економічного розвитку використано авторське розуміння її як механізму, в якому поєднуються елементи аналізу показників, що характеризують історичний період розвитку (аналіз *ex post*), прогнозного моделювання економічних явищ і процесів (аналіз *ex ante*), а мета полягає, на відміну від традиційного аналізу ретроспективного і прогнозного періодів, не лише у розкритті існуючих проблем соціально-економічного розвитку, але й у визначенні можливостей виникнення нових проблем, оцінці наслідків дестабілізації економіки та опрацюванні рекомендацій щодо здійснення відповідної економічної політики. Н.М.Ветрова економічну діагностику визначає як науку, що вивчає методи і принципи, за допомогою яких на основі вивчення системи аспектів і результатів діяльності можливо виявити стан економічного суб'єкта на період проведення дослідження – встановити діагноз стану об'єкта діагностування.

Діагностика як засіб розпізнавання соціально-економічної системи через реалізацію комплексу дослідницьких процедур і виявлення в них слабких ланок та вузьких місць відноситься до методів непрямих вимірювань. Елементи соціально-економічних систем, властивості яких потрібно визначити, зазвичай недоступні для безпосереднього нагляду та вимірювання. Тому слід вимірювати не їх параметри, а параметри процесів, які породжуються елементами цих систем та можуть бути виміряні. Економічна діагностика є спеціальним науковим напрямом, яка має відокремлену щодо економічного аналізу предметну сферу – стан об'єкта дослідження на строго визначений період часу. Діагностика діяльності підприємства повинна бути не тільки елементом системи моніторингу, вона також повинна дозволяти

виявляти порушення. Це завдання діагностування є досить складним, тому що деякі зміни у функціонуванні підприємства або у зовнішньому середовищі можуть вплинути на багато елементів системи, роблячи більш складним визначення причини порушення тільки по результату, і потрібне урахування різних взаємозалежностей між елементами підприємства і вплив на них зовнішніх факторів.

Список використаних джерел:

1. Скопненко О., Цимбалюк Т. Сучасний словник іншомовних слів, близько 20 тисяч слів і словосполучень. – К., 2006. – 789 с.
2. Arnaudov G. Terminologia medica polyglotta (in five languages). – Sofia. Bulgaria, 1969. – 1025 с.
3. Фомин Я.А. Диагностика кризисного состояния предприятия: Уч. пос. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 349 с.
4. Вартанов А.С. Экономическая диагностика деятельности предприятия: организация и методология. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 80 с.
5. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – 2-е изд., испр. – М.: ИнФРА, 2000. – 479 с.
6. Мазур И.И., Шапиро В.Д. Реструктуризация предприятий и компаний: Уч. пос. – М.: Экономика, 2001. – 456 с.
7. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства. – Львів: ДБІ НБУ, 2000. – 485 с.
8. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.2. – К.: Ника-Центр, 1999. – 512 с.
9. Кононенко О. Анализ финансовой отчетности. –Х.: Фактор, 2002. – 144 с.
10. Ветрова Н.М. Экономическая диагностика: определение, сущность, цели // Экономика и управление. – 2004. – №1. – С.13-15.
11. Андреева В.Г. Синтез системы диагностики управления финансовой деятельностью предприятия: Автореф. к.е.н. – Донецьк, 2004. – 18 с.
12. Андрушко О.Б. Економічне діагностування кризового стану та загрози банкрутства машинобудівного підприємства: Автореф. к.е.н. – Львів, 2007. – 29 с.
13. Гевлич А.А. Використання стратегічної діагностики в розробці стратегії підприємства: Автореф. к.е.н. – Луганськ, 2005.
14. Диагностика стану економіки в системі стабілізаційної політики держави: Автореф. к.е.н. – К., 2004.
15. Дмитренко А.І. Диагностика ймовірності банкрутства підприємства та формування антикризових програм їх діяльності: Автореф. к.е.н. – К., 2004.
16. Дробитько Н.А. Оцінка та діагностика конкурентоспроможності підприємств: Автореф. к.е.н. – Харків, 2002.
17. Забальдіна Ю.Б. Економічна діагностика та прогнозування регіонального ринку туристичних послуг: Автореф. к.е.н. – К., 2006.
18. Закорко О.П. Економічна діагностика і оцінка господарської діяльності у стратегічному управлінні будівельними організаціями: Автореф. к.е.н. – К., 1999.
19. Ісаєва С.В. Економічна діагностика і вибір інвестиційно привабливих рішень у промисловості України: Автореф. к.е.н. – Одеса, 2001.
20. Капаруліна М.С. Система управління ефективністю діяльності підприємств: діагностика і вдосконалення. – Автореф. к.е.н. – К., 2008.
21. Кизилов Г.І. Діагностика підприємницького ризику та прогнозування тенденцій його чинників у будівництві – Автореф. к.е.н. – Харків, 2003.
22. Рижаків Г.М. Економічна діагностика та багатокритеріальна оптимізація портфелю будівельних інвестицій: Автореф. к.е.н. – К., 2006.
23. Сагалакова Н.О. Економічна діагностика діяльності торговельного підприємства: Автореф. к.е.н. – К., 2006.
24. Сметанюк О.А. Діагностика фінансового стану підприємства в системі антикризового управління: Автореф. к.е.н. – Хмельницький, 2006.
25. Сокиринська І.Г. Економічна діагностика та управління фінансовим забезпеченням підприємства: Автореф. к.е.н. – Дніпропетровськ, 2004.
26. Горшкова Н.І. Діагностика стану економіки в системі стабілізаційної політики держави: Автореф. к.е.н. – К., 2004.